

חידושי חז"ל בדאורייתא — אחרי מתן תורה

בפרק הקודם (גזירה לשעה וגזירה לדורות) ראינו אצל רבינו בחיי כיצד ההלכה לשעה של בת יורשת נחלה הפכה להיות הלכה לדורות ברמה של גזירה דרבנן. אולם מצינו דעה אצל גדולי האחרונים המפרשים את החזרה על "וְכָל־בַּת יִרְשֶׁת נְחֻלָּה" כדין דאורייתא לדורות! אתמהה! — הרי זה נגד חז"ל מפורש! וכאן אין מדובר על רצוי בלבד אלא על לא תעשה מפורש בקרא! וכך כותב בעל שאגת אריה, בספרו גבורת ארי למסכת תענית (לב), בפירוש דברי הגמרא: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים... ט"ו באב מאי היא? יום שהותרו השבטים לבא זה בזה [רש"י: דרחמנא אמר "וְכָל־בַּת יִרְשֶׁת נְחֻלָּה" וגו', וכתב "וְלֹא־תִסַּב נְחֻלָּה מִמַּטָּה לְמַטָּה אַחֵר, כִּי־אִישׁ בְּנִחְלָתוֹ יִדְבְּקוּ מִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב] מאי דרוש? "זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר־צָוָה ה' לְבָנוֹת צִלְפָּחֵד" וגו' [רש"י: "זֶה" מיעוט הוא, כלומר, לא יהיה דבר זה נוהג אלא בדור זה, בדור של בנות צלפחד], עכ"ל הגמרא.

מעיר ומפרש ה'שאגת אריה' וזה לשונו:

[אחרי שמתווכח עם שיטת הרשב"ם בבא בתרא קנא]... אבל הדבר ביותר נראה שביום חמשה עשר באב נתחדש להם דרוש זה דדרוש שלא ינהוג דין זה [של "וְלֹא־תִסַּב נְחֻלָּה"] אלא בדור זה [של באי הארץ, כאשר הסיבה ל"עמדו והתירו" היתה מצב האומה אחרי פרשת הפלגש בגבעה אשר איימה לפלג את האומה]. וכחאי גוונא מצינו במדרש רות [על דרשה דאורייתא שנתחדשה בתקופה מאוחרת מאות בשנים אחרי מתן תורה] שאמר לה בועז לרות: אילו באת קודם לא היו מקבלים אותך, שעדיין לא נתחדשה הלכה זו "עמוני" ולא עמונית, "מוֹאָבִי" ולא מואביה. ושמע מינה דלא כל פירושי התורה קיבלו מפי משה, והכי נמי דכוותיה. עכ"ל השאגת אריה.

אריה ישאג מי לא יירא?! מפורש יוצא מדברי קדשו שאמנם כן דין "וְלֹא־תִסַּב נְחֻלָּה" חייב מאז מתן תורה ואילך לדורות, לא 'כנימוסא' אלא מתוקף דין דאורייתא. אלא היו אלה גדולי ישראל בתקופת השופטים, אשר דרשו את הפסוק מחדש להגביל אותו לדור באי הארץ בלבד. זאת עשו לא מצד הלכות נחלה, אלא כדי לשמור על שלימות כלל ישראל. דומה פעלם זה להכרעת בית

הדין של שמואל הרמתי בתקופת בועז ורות, אשר הכריעו כי "מוֹאָבִי" - ולא מואביה.

והשתא דאתינא להכי אנו חוזרים מהרמב"ן בסוגיתנו ("לא-תִּסַּב נְחֻלָּה") אל סוגית חידוש הנשיאים במצות חנוכת המשכן. וזה לשון הרמב"ן שם (כמדובר ז, יג ד"ה סולת כלולה בשמן למנחה):

...והנה תהיה ענין זו המצוה [של חנוכת המשכן כפרי יוזמתם של הנשיאים] כענין פרשת הטמאים בפסח [אשר כתוצאה מיוזמתם נתחדשה הלכה בתרי"ג, הלא היא פסח שני] ופרשת בני יוסף [אשר עוררו את סוגית בת יורשת נחלה] שהסכימה דעתם [של הטמאים ושל בני יוסף] לדעת עליונה [שחידשה את דין פסח שני ואת איסור "לא-תִּסַּב נְחֻלָּה"] ונצטינו בהם לדורות, עכ"ל הרמב"ן.

אנו תמהים על מפרשי הרמב"ן שלא תמהו על דבריו אלה! נכון הדבר שמצות פסח שני ניתוספה כמצוה בתרי"ג "לדורות" - "פִּימֵי הַשְּׂמִים עַל-הָאָרֶץ" (לשון הרמב"ם בספר המצוות). אבל כיצד כותב הרמב"ן שגם "פרשת בני יוסף" - דהיינו איסור "וְלֹא-תִּסַּב נְחֻלָּה" - נצטינו בה לדורות, הרי חז"ל דרשו "זֶה הַדְּבָר" - 'דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד' (בבא בתרא קא, א)?! אלא הרמב"ן לשיטתו שאין סתירה בין דרשת חז"ל על 'לשעה' ובין המשתמע מפשוטו של מקרא שזה דין לדורות [תורה תמימה: ...לא נתבאר מנין לקחו להם לעיקר ויסוד לבטל מצוה שבתורה!]. אמנם נפסקה הלכה לדורות בסוגית בני יוסף, אבל בעקבות סוגיית פלגש בגבעה, כאשר, לפי לשונו של בעל תורה תמימה: "...שראו שאי אפשר להתקיים [האומה בשלימותה] בלי נשואי תערוכת השבטים זה בזה, ועמדו [לדין, בסנהדרין של אותו דור] והתירו [מה שבאמת היה אסור דארייתא] ומצאו רמז לזה בתורה"...

לעומת דברי השאגת אריה, היה זה הגאון רבי ירוחם פישל פערלא, בחיבורו על ספר המצוות של רבינו סעדיא גאון (כרך שלישי, מנין ששים וחמש הפרשיות, פרשה כז) אשר הציג לפנינו דרך אחרת בהבנת הסוגיא. לדעתו יש בסוגיא זו 'שני דינים': א. איסור חתנות; ב. איסור העברת נחלה. "זֶה הַדְּבָר" (דור זה בלבד) שברישא של פסוק ו מוסב אך ורק על הסיפא של אותו פסוק ("אֲךָ לְמִשְׁפַּחַת מִטָּה אֲבִיהֶם תְּהִיֵּינָה לְנָשִׁים"). פסוק ז ("וְלֹא-תִּסַּב נְחֻלָּה") אינו

צמוד ל"זה הַדְּבָר" של פסוק ו, והוא דין נפרד בפני עצמו. לכן, כמו כל דין דאורייתא הוא נוהג לדורות, וזה קטע מלשונו:

...ודרשו מיניה "זה הַדְּבָר" - אינו נוהג אלא בדור זה. א"כ ראוי לומר דלא מיעט הכתוב אלא מצוה הראשונה שבפרשה. דהיינו מה שציוה הכתוב תחילה שלא תנשאנה אלא למטה אביהן, דכתיב "לְאָחֵד מִמִּשְׁפַּחַת מִטָּה אָבִיָּהּ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה" וכו'... וכדי שלא להרחיק השבטים זה מזה, לא אסרה תורה איסור זה אלא בדור ראשון של באי הארץ בלבד. אבל הלאו של "לֹא־תִסַּב נַחֲלָה מִמִּטָּה לְמִטָּה אַחֵר" נוהג גם לדורות. דכיון דלית לן אלא חדא מיעוטא בקרא מדכתיב "זה הַדְּבָר", לית לן לאוקמי הך מיעוטא אלא למצוה ראשונה בלבד, דכתיבא בההוא קרא גופיה. אבל לאו ד"לֹא־תִסַּב נַחֲלָה" דכתיב באידך קרא דבתריה, אית לן למימר שנוהג לדורות עולם. והיא אזהרה לציבור ולבי"ד לדורות שכל בת יורשת נחלה, עליהם להשגיח ולהנהיג שלא תסוב הנחלה לא על בעלה ולא לבניה כשתמות, אלא לקרוביה ממשפחת מטה אביה... אבל להנשא ודאי מותרת לאחד מכל מטות בני ישראל כטוב בעיניה. משום דמצוה הראשונה דכתיב "לְאָחֵד מִמִּשְׁפַּחַת מִטָּה אָבִיָּהּ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה", כתב קרא מיעוט ד"זה הַדְּבָר" בצדה, למעט שאינה נוהגת אלא בדור זה של באי הארץ בלבד ולא לדורות. (עכ"ל).

לפי דברי הרב פערלא יוצא כי לפנינו שני דינים שונים אשר אינם קשורים זה בזה כסיבה ומסוכב. דין אחד הוא האיסור לבת יורשת נחלה להינשא לבן שבט אחר. הדין השני הוא "לֹא־תִסַּב נַחֲלָה". הדין הראשון היה תקף לדור באי הארץ בלבד ("זה הַדְּבָר") כך שלדורות יכולה בת יורשת נחלה להינשא לכל מאן דבעי. הדין השני של "לֹא־תִסַּב נַחֲלָה" הוא דין דאורייתא לדורות כמו כל מצוה בתרי"ג. לפי זה מובן היטב (עיין במאמר הקודם) מדוע טענו אחי יפתח מאשה אחרת כי "לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ". לא 'נימוסא' היתה הלכה זאת של בת יורשת נחלה המפסידה את הנחלה עקב נישואיה לבן שבט אחר, היתה זאת הלכה דאורייתא ממתן תורה ואילך, ללא הגבלה של "זה הַדְּבָר".

היה זה המשך חכמה אשר גילה לנו היבט אחר של "לשעה" בלבד, מתוך

עומק פשוטו של מקרא (נוסף על דרשת חז"ל מ"זה הדבר"), וזה לשונו (במדבר לו, א ד"ה "וַיְדַבְּרוּ לְפָנַי מִשֶּׁה וְלְפָנַי הַנְּשָׂאִים"):
לא נאמר כאן "וְלְפָנַי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן" כמו בבנות צלפחד (לעיל כז, ב). נראה דהיו מבינים דדבר כזה [איסור נישואין בין-שבטי] לא יתכן להיות לעולם, דנמצא יהיו בני ישראל חלוקין זה מזה ויתנכרו זה מזה, ולא יהיו קשורים ואגודים זה בזה, הגורם הריסה גדולה לקיום האומה ולהתפתחותה. רק יהיה זה או לפי רצון גדולי האומה, או רק 'בדור זה לבד', עד שיאחזו בה ויהיו מוחזקים כל אחד בנחלתם. לכן לא שאלו מאלעזר הכהן, דאצל אורים ותומים כתוב (שמות כח, ל) "מִשְׁפָּט", שאע"פ שעל נביא חוזר, גזירת אורים ותומים אינה חוזרת (יומא עג, א) לכן לא שאלו מאלעזר הכהן.

הרי לפנינו נצחיות התורה בתוך הגבולות של גדולי התורה בכל דור ודור.